

STADSHOLMEN

LEOPOLDS LYRA 1

”VILLA LYRAN”

Ålgrytevägen 90

BREDÄNG

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 VILLA LYRAN

2 BOD

Leopolds Lyra är en av de främsta representanterna för den typ av sommarhus som välbärgade Stockholmare uppförde vid Mälaren under 1800-talets andra hälft. Både exteriör och fast inredning är till största delen bevarade från uppförandet.

Huset är ett exempel på hur det blev attraktivt att ha sommarhus i Stockholms ytterområden sedan ångbåtstrafiken gjort resandet snabbt och enkelt. Under 1870-1880-talet hade paret Limnell musikalisk och litterär salong och flera av tidens främsta kulturpersonligheter var gäster i villan.

Leopolds Lyra 1 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

I den kuperade trakten där stadsdelen Bredäng nu

ligger fanns fram till 1960-talet ett glest befolkat odlingslandskap som ansågs ligga långt utanför staden. Den nuvarande stadsdelen utbyggdes på 1960-talet på mark som styckats av från Jakobsbergs gård. Gården finns kvar men området omkring den förändrades när nya vägar drogs fram, hyreshus uppfördes och tunnelbanan leddes hit. Namnet Bredäng togs från ett torp som låg i trakten under Jakobsbergs gård. Att inte gårdsnamnet användes berodde på att man ville undvika sammanblandning med Jakobsberg i Järfälla kommun norr om Stockholm. Av den lantliga miljön återstår ett naturområde längs Mälarens strand.

VILLA LYRAN MED MÄLAREN I BAKGRUNDEN. TORNETS TAK ÄR KONSTRUERAT FÖR ATT VARA HÖJ- OCH SÄNKBART. AV TRÄDGÅRDEN FINNS ENDAST RESTER KVAR. FOTO: J. MALMBERG.

BODEN INTILL HUSET FINNS DOKUMENTERAD 1920 MEN DESS ÅLDER ÄR OKÄND. MÖJLIGEN UPPFÖRDES DEN SOM LEKSTUGA. FOTO: J. MALMBERG.

ENTRÉNS PARDÖRR HAR MÖNSTERSKURNA SPEGLAR. MÖJLIGEN FANNS DÅR FRÅN BÖRJAN ETT ÖVERLJUSFÖNSTER. FOTO: J. MALMBERG.

HISTORIK

På gården Jakobsbergs mark anlades i början av 1800-talet en engelsk park på en sluttning ner mot Mälaren, nedanför platsen där Villa Lyrans ligger nu. Omkring 1860 stod en trälyra målad med guldfärg på platsen. Möjligen hade den en föregångare i form av en så kallad lyrtall, en tall där två stammar vuxit ihop i en lyras form. Lyrans anses ha uppförts på initiativ av skalden Carl Gustaf af Leopold och kallades därför Leopolds Lyra. I sluttningen fanns också en samling stora stenar som kallades "Bellmans grotta".

När Carl Limnell, byråchef i järnvägsstyrelsen, och hans fru Fredrika uppförde en trävilla på platsen 1867 kom denna att kallas Villa Lyrans. Villan uppfördes förmodligen efter ritningar som publicerats i "Tidskrift för praktisk byggnadskonst och mekanik" 1850 av arkitekten Georg Theodor Policron von

Chiewitz. Villa Lyrans asymmetriska planlösning, dess torn och rika snickerier hade sin närmaste förebild i en anglo-sachsisk byggnadstradition. Platsen var en lantlig idyll men nära staden i och med de nya ångbåtslinjerna, mindre än en timmes resa från Riddarholmen. Den förgyllda trälyran flyttades en bit ner i sluttningen mot Mälaren när villan uppfördes.

Familjen Limnell hade en stor bekantskapskrets och många av tidens kända författare, konstnärer och musiker kom att besöka villan, till exempel Fredrika Bremer, Henrik Ibsen, Jenny Lind och Selma Lagerlöf. Gustav och Anna Retzius tillhörde också bekantskapskretsen. Gustav Retzius var en för tiden mycket välkänd anatom på Karolinska institutet men förknippas idag även med en mörkare sida; den svenska rasbiologins utveckling.

Farleden i Mälaren var väl trafikerad och ofta

UTANFÖR SALONGEN I BOTTENVÅNINGEN FINNS EN VERANDA MED UTSIKT ÖVER MÄLAREN. FOTO: J. MALMBERG.

FRAMFÖR DEN GLASADE VERANDAN STOD UNDER 1800-TALET EN SKULPTUR AV IDUN, KÄRLEKEN OCH KUNSKAPENS GUDINNA. FOTO: J. MALMBERG.

kom stora sällskap förbi med kort varsel för att äta. Familjens tjänstefolk bestod av hushållerska, jungfru och betjänter. Det fanns också en trädgårdsmästare. Trädgården låg på landsidan av huset. Den var symmetriskt anlagd med gångar av krattad sand varvat med rabatter och gräspartier. På ena sidan fanns en öppen, liten paviljong kallad "hästskopaviljongen". I övergången mellan trädgård och skog, till exempel i sluttningen mot vattnet, gallrades skogen.

Byggnadens salong med balkong mot vattnet var den plats där man höll musikalisk och litterär salong. Rummet intill salongen, också med utsikt mot vattnet, kallades Lilla matsalen. Mitt i huset fanns serveringsrum och bibliotek och mot trädgården vette Fredrika Limnells två små kammare. Framför dessa finns en vinterträdgård vid vilken det på Limnells tid stod en vit skulptur av en flicka

med en fruktkorg föreställande gudinnan Idun. Den gjordes av Carl Gustaf Qvarnström på beställning av Fredrika Bremer som ofta gästade Lyran. Den finns nu i stadsmuseets samlingar.

På 1920-talet hade trädgården blivit förenklad och hästskopaviljongen förföll. Den förgyllda lyran i slänten mot Mälaren hade ruttnat och fallit ner men en ny lyra sattes upp på gårdsplanen 1941. På 1950-talet sändes radio från byggnaden. Till slut stod huset tomt och igenbommat. Stadsholmen förvärvade fastigheten 2007.

Upprustning och renovering

Inför ombyggnaden av Sättraområdet på 1960-talet inventerades den äldre bebyggelse som fanns i området. För Villa Lyran upprättades uppmättningsritningar 1963 samtidigt som ett ombyggnadsförslag

SALENS DÖRRÖPPNINGAR HAR SNIDADE ÖVERSTYCKEN, PROFILERADE DÖRRFODER OCH PARDÖRRAR MED SPETSBÄGIGA OCH ROMBISKA SPEGLAR. FOTO: J. MALMBERG.

I ÖVERVÅNINGEN FINNS TVÅ RUM MED RIKT SNIDADE SÅNGAR. FOTO: J. MALMBERG.

SALENS SPIS HADE TIDIGARE EN SKULPTUR OVPÄ, EN MANS-FIGUR SOM HÖLL I TVÅ LJUS. FOTO: J. MALMBERG.

DETALJ AV HYLLAN I FREDRIKA LIMNELLS KAMMARE MED RIKT SNIDADE TRÄORNAMENT. FOTO: J. MALMBERG.

lades. Hästskopaviljongen fanns ännu kvar men i dåligt skick. Foton från 1965 visar att huset då ännu stod tomt. Först 1966 genomfördes renoveringen av den då något förfallna villan. Wc och kök installeras och café öppnade i lokalen.

BYGGNADSBESKRIVNING

Tomten

Den nuvarande fastigheten omfattar inte hela den ursprungliga trädgården. Närmast Ålgrytevägen finns en grusad parkering som anlades på 1960-talet. Från den leder en grusväg upp till villan och en liten bodbyggnad väster om huset. Framför och till höger om huset är en plan yta som delvis är grusad, delvis gräsbevuxen. På ett runt gräsparti syns sockeln till den lyra som sattes upp 1941 men som nu är borta. Öster om huset leder en grusgång till en trätrappa ner i slänten mot vattnet. Väster om huset finns en utsiktsterrass med träräcke och trädäck.

Huset

Exteriör

Villa Lyran är en två våningar hög panelad byggnad uppförd på gråstensgrund. Planen är oregelbunden och i sydväst finns ett torn med en altan högst upp. Tornet är åttkantigt med höga, smala fönster och dekorativt listverk. Dess tak var från början höj- och sänkbart, maskineriet finns kvar men behöver repareras. Fönster- och dörröppningarna har träomfattningar med dekorativa detaljer. Fönstren är spetsbågiga eller rektangulära med spröjsade rutor och med dekorativa infällningar av färgat glas. Entréns dörrblad har fyllningar med skuren dekor. Mot vattnet vetter en öppen veranda från stora salen och en loftgång sträcker sig från verandan längs huset. Hela byggnaden präglas av snickarglädje.

Interiör

Den stora salongen har bröstpanel, mycket högt i

EN AV FREDRIKA LIMNELLS TVÅ KAMMARE MOT GÅRDENS PAVILJONG. TAKLISTEN, HYLLORNA I BRÖSTHÖJD OCH DÖRRÖPPNINGEN AV SNIDAT TRÄ BILDAR EN DEKORATIV HELHET. FOTO: J. MALMBERG.

tak och ett takfönster indelat i nio rutor. De höga fönsteröppningarna är spetsbågiga, har profilerade foder och spröjsade rutor med färgade partier. Tak och väggar är indelade med listverk av trä. I rummet finns en stor, vit, rikt skulpterad ugn som ursprungligen kröntes av en skulptur, nu försvunnen. Dörröppningarna har profilerade foder och skulpterade överstycken av trä.

Lilla matsalen har fönster mot loftgången. Rummet har en hög, ådringsmålad panel. Det som från början var bibliotek är nu serveringsrum. Bibliotekshyllorna kring kakelugnens nisch finns kvar och används som hyllor för porslin. En liten kammare som var ett av Fredrika Limnells rum mot öster, innanför vinterträdgården, bevarar en hylla med rikt snidad dekor ovanpå en panellist. Rummet har en ådermålad bröstpanel och två, små garderober varav en med en målad panel i dörrbladets övre spegel. Väggens tapetbård är förmodligen ursprunglig. På 1960-talet stod här en smal, hög järnkamin som då togs in till

stadsmuseets samlingar. Den har återdeponerats i fastigheten och står nu i entréhallen.

Till ovanvåningen leder en trappa. I ovanvåningen ovanför finns två platsbyggda sängar med snidade kolonner och rikt utskuret listverk. En kakelugn från sent 1870-tal har deponerats i ett av sovrummen från stadsmuseets samlingar. Samma sovrum har också listverk med halvkolonner längs väggarna. Tornet har trappa av trä upp till takets terrass. Maskineriet till det höj- och sänkbara torntaket finns kvar men är inte i bruk.

Hela byggnaden präglas av snickarglädje och en otrolig detaljrikedom.

Boden

Bodbyggnaden är uppförd i samma stil som villan med stickbågiga, spröjsade fönster, liggande panel och plåttak. Den finns med på ett fotografi från 1920, i övrigt är dess ålder okänd. Möjligen uppfördes den som lekstuga.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.